

Egy múzeumigazgató emlékére

Százötven éve született a szentesi Koszta József Múzeum alapítója, Csallány Gábor

„A szentesi múzeum azért megcsodálnivaló,
mert egyetlen embernek, ennek a már őszülő,
vékonycsontú Csalláynak örjítő hite teremtette meg.”¹

(Komáromi János író)

1897. május 9-e jelentős nap volt Szentes történetében. Ezen a napon tartotta alakuló ülését a Csongrádmegyei Történelmi és Régészeti Társulat, mely célként tűzte maga elé a megye múltjának kutatását, a régészeti leletek és egyéb régiségek gyűjtését, valamint az ismeret-terjesztést. A társulat létrejöttének kezdeményezője egy lelkes fiatalember, Csallány Gábor volt, akit múzeumi örré választottak.² Ebből a társulattól nőtt ki a Csongrádvármegyei Múzeum, mely a harmincas évekre Európa-szerte ismertté vált. A jubileum kapcsán érdemes áttekinteni az intézmény igazgatójának gazdag életművét.

RÉGÉSZET ÉS MÚZEUM

Csallány Gábor 1871. május 10-én született egy dunántúli kisvárosban, Tamásiban. Mivel az édesapa munkahelyei folyton változtak, így a család is állandóan költözött. Gábor középiskolai tanulmányait Budapesten, Zágrábban és Fiumében folytatta. Érdeklődése a műszaki és humán területek felé egyaránt megnyilvánult. Elsőként a villanszerelő szakmát sajátította el, majd 1890-ben az Adriai Tengerhajózási Társaság alkalmazottjaként féléves tengeri utazást tett Dél-Amerikában. 1892-ben került Szentesre. A Belvízszabályozó Társaság telefonfelügyelője volt, és oroszlánrészt vállalt a Körös-(bal)parti telefonvonal kiépítésében. 1903-tól a szentesi kórház gondnokaként vette hasznát műszaki ismereteinek.

A munka mellett egyre nagyobb érdeklődést tanúsított a régiségek iránt. Jó barátságba került Kosztká Károly mérnökkel, a legendás 48-as honvéd századossal, aki szenvedélyes numizmata és régészeti gyűjtő volt. Csallányt is érdekelték a régi pénzek, és rabul ejtették a földmunkák során felbukkanó régészeti leletek is. Hamarosan feltárásokba kezdett Szentes határában. Ekkor – Kosztká ajánlására – a Magyar Nemzeti Múzeum helyi képviselőnek nevezte ki. Csallány életre szólóan elkötelezte magát a régészet mellett, és a helyi értelmiség köreiből megszorgalmazni kezdte egy régészeti társulat megalakítását, ami 1897-ben sikeresen megtörtént. A Nemzeti Múzeum igazgatósága élénk figyelemmel kísérte tevékenységüket, és mint más „szakkedvelő” (mai szóval amatőr) régésznek,³ így Csalláynak is felajánlották a tanulás lehetőségét. Régészeti, numizmatikai, majd egy néprajzi tanfolyamra invitálták. Csallány örömmel élt a felkínált lehetőséggel, de autodidakta módon is gyarapította tudását, amiben segítségére volt kiváló nyelvérzéke: jól beszélt olaszul, németül és horvátul is.⁴

1 Komáromi János: Csatangolás mindenfelé. Genius K., Budapest, 1930. 155.

2 A Csongrádmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve. Szerk.: Berecz Sándor. Szentes, 1899. 3.

3 Szende László: Akik hajlamot mutattak a tanulásra. Rómer Flóris és a „szakkedvelő” régészek; <https://mnm.hu/hu/cikk/akik-hajlamot-mutattak-kutatasra-romer-floris-es-szakkedvelo-regeszek>

4 Csallány Dezső: Csallány Gábor és a szentesi múzeum. 1971. 1–6. (Kézirat, Koszta József Múzeum, Szentes).

Csallány Gábor (Kosztá József Múzeum, Fotótár)

Ásatásainak köszönhetően az általa vezetett múzeum gyűjteménye rendkívüli mértékben gyarapodott. Az intézmény 1913-ban mintegy 42 ezer, főképp régészeti és néprajzi tárggyal rendelkezett. A történelem szinte minden korszakából voltak leletei, rengeteg népvándorlás és avar kori temetőt tárt fel. A hatalmas anyag azonban túlnötte a rendelkezésre álló lehetőségeket. A kicsiny múzeumi épületben állandó volt a helyhiány, és a leletek szakszerű publikálása is meghaladta Csallány erejét,⁵ ám a leglátványosabb és értékesebb tárgyak szépen rendezve fogadták a látogatókat.⁶

A húszas évektől kezdve a vendégek között neves személyeket is találunk. Miniszterek, hazai és külföldi tudósok, írók, de grófok, hercegek és hercegnők is megfordultak a ligeti épület falai között. Albert főherceg kétszer is eljött kíséretével, és egy ásatást is megtekintett.⁷ 1930-ban a múzeum kilépett a nemzetközi színtérre. A londoni népvándorlás kori világiállítás magyar pavilonjában a szentesi múzeum értékes avar síjainak és díszes övcsatjainak rekonstrukcióit is megtekinthették a látogatók.⁸ De Csallány nem csak értékes, hanem ritka és érdekes leleteket is fel tudott mutatni, amivel felkeltette a korabeli média érdeklődését. Nagy visszhangja volt az 1936-ban megtalált „ölelkező avar csontvázak”-nak,⁹ melyről a Magyar Világhíradó is tudósított, és több európai lap, köztük a londoni *Times* magazin is kért fotókat.¹⁰ A „Szentesi Vénusz”-nak nevezett, kőkorból származó nő alakú

5 *Zalotay Elemér*: Krónika. III. 82–85.; IV. 33–37. (Kézirat, Kosztá József Múzeum, Szentes).

6 *Csallány D.* i. m. 21.

7 Albrecht királyi herceg látogatása a muzeumban. *Szentesi Hírlap* 1924. dec. 14.; Albrecht királyi herceg és kísérete részt vett Szentes határában egy huntemető feltárásában. *Szentesi Hírlap* 1925. jún. 11. 1.

8 A szentesi muzeum anyaga a londoni kiállítás értéke. *Szentesi Hírlap* 1930. máj. 31. 3.

9 Csókolózó, ölelkező csontvázak a szentesi avar temetőben. *Az Est* 1936. jan. 9. 13.; Csodálatos leletek a kajáni avar temetőben. *Tolnai Világlapja* 1936. febr. 26. 42.

10 Filmfelvételt készít a világhíradó számára a kajáni ásatásokról a Magyar Filmiroda. *Csongrádmegyei Hírlap* 1936. jan. 14. 3.

edény, mely egész Európában ritkaságnak számított, ugyancsak foglalkoztatta az országos sajtót.¹¹ Csallány többször adott interjút különféle lapoknak, és cikkei jelentek meg többek között a *Magyarságban*, a *Históriában* és az *Archaeologiai Értesítőben*. A szentesi múzeum legújabb kincseiről mindig örömmel számolt be. „*Csakis mindent odaadó lelki fanatizmussal lehet egy ilyen csodálatosan értékes régészeti osztályt létrehozni*”¹² – mondta 1938 márciusában az idelátogató kultuszminiszter, Hóman Bálint.

Csallány személyét már életében az anekdoták sajátos világa vette körül. Amikor 1932 nyarán Szilárd János író, a *Magyarság* munkatársa cikket írt Szentesről, írását a következő történettel kezdte:

„*Idén történt Szentesen, az egyik elemi Iskolában, amikor a vizgák folytak. Vallástanból felelt a Pista gyerek, mikoron is az utolsó ítélet passzusához érkezvén, hozzáfordul a főtisztelendő úr, és ezt kérdezi:*

– *Mondd meg nekem, Pista, meddig marad a test a földben?*

Mire Pista gyerek megszívja magát levegővel, és teli tüdőből így válaszol:

– *Ameddig a Csallány igazgató úr ki nem ássa!*”¹³

SAKKOZÁS, SZOCIÁLIS MUNKA ÉS EGYEBEK

A régészet mellett másik nagy szenvedélye a sakkozás volt. A Szentesi Sakkör (1903) megalapítóját és első elnökét tisztelhetjük személyében. De az Országos Sakkszövetség vezetőségében is ott találjuk a nevét.¹⁴ Ebbéli szenvedélyét jellemzi az az eset, amikor az általa vezetett sakk-kör távsakkversenyt tartott francia sporttársakkal a II. világháború elején. Tették ezt annak dacára, hogy a háború kitörése után a franciákat már ellenségként tartották számon. Mindez Csallányt és a szentesi sakkozókat cseppet sem zavarta. Hetente levélváltás útján jöttek és mentek a lépések Párizs és Szentes között, s csak a katonai behívók tették lehetetlenné a verseny folytatását.¹⁵

Közéleti szereplésének másik színtere a szociális munka volt: a Szentesi Hadirokkantak csoportjának vezetőjeként és a Városi Szegényügyi Bizottság elnökeként is aktív tevékenységet folytatott.¹⁶ Az iránta megnyilvánuló tiszteletnek tudhatjuk be, hogy közel 40 kulturális és sportegyesületben választották meg valamilyen tisztség viselésére.¹⁷ Azt is illik tudni róla, hogy nagy családos ember volt. Feleségével, Csergő Kornéliával kilenc gyermeket neveltek.¹⁸ *Gondolatok* címmel írt bölcselkedéseit olvasva képet nyerhetünk a mélyen hívő, katolikus Csallány életfilozófiájáról is. Ízelítőül álljon itt néhány gondolata:

„*A közmondás azt tarja, hogy a két szélsőség sohasem jó, eszerint vagy amikor megszülettünk, vagy amikor meghalunk, nem cselekszünk helyesen. A kérdés csak az lehet, hogy melyik esetben cselekedtünk rosszabbul. Nem kérdéses azonban a harmadik eset, mely szomorú és a haza szempontjából feltétlenül rossz, amikor valaki meghal, mielőtt megszületett volna. Ezt angyal-csinálásnak nevezik, bár ördögi munka. [...] A szépségére ne legyen hiú*

11 Jövőre felállítják Szentesen a népvándorlás korának országos múzeumát. Uj Nemzedék 1925. szept. 12. 7.; Az őszember sebészkeése. Esti Ujság 1943. júl. 27. 2.

12 A kultuszminiszter látogatása a muzeumban. Csongrádmegyei Hírlap 1938. márc. 8. 6.

13 Bolyongás ezeréves temetőikben. Magyarság 1932. augusztus 20. 12.

14 Sakk. Csallány Gábort társelnökké választotta a Sakk Szövetség. Szentesi Napló 1938. szeptember 8. 6.; Sakk. Szentesi Napló 1938. november 1. 4.

15 A háború miatt abbamaradt a szentesi sakkozók távversenye a franciákkal. Szentesi Napló 1940. január 12. 6.

16 Felhívás a hadigondozottakhoz. Szentesi Napló 1939. július 16. 9.

17 Csallány D. i. m. 14–16.

18 Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltára. Főispáni bizalmas irat 144/1930.

senki, mert az nem az ő érdeme: véletlen adomány, amely másokat gyönyörködtet ugyan egy ideig, de soknak a vesztét is okozza, és nem is tart örökké. Egyedül a lelki szépség az, amely mindent túlél. [...] A szeretet a legszebb erény. Miként azonban a hit jócselekedetek nélkül holt, úgy a szeretetnek sincs áldozatok nélkül értéke.”¹⁹

CSALLÁNY ÉS A MAGYAR ÍRÓK

Móricz Zsigmond 1935 októberében látogatott Szentesre és Csallány Gáborral is személyes kapcsolatba került. A múzeumban és az ásatáson látottak mély hatást gyakoroltak rá. Október 26-án Móricz *Az Alföld medencéjében – Szentesi körkép* címmel tartott rádiós előadást, melyben külön kiemelte az igazgató úr munkáját:

Móricz Zsigmond a kajáni ásatáson Csallány Gábor múzeumigazgató, Lampel Béla bankigazgató és Böszörményi Jenő lelkipásztor társaságában 1935. október 15-én (Kosztá József Múzeum, Fotótár)

„Ez a nép ötezer év óta lakja ezt a tájat. Az ötezer évet napnál világosabban igazolja a városi múzeum remek épülete. A kőkorszakból s azóta, kivétel nélkül minden korszakból nagyszerű ásatási gyűjtemények vannak feltárva. A legszebb, amit az Alföldön láttam. Olyan kincsei vannak, melyeket a British Múzeum is irigyel. Részt vettem egy ásatáson, ahol Csallány Gábor múzeumigazgató, aki egy hosszú emberélet minden szenvedélyét ennek a gyűjteménynek szentelte, a szemem láttára egy népvándorlás kori sírt tárt fel. Mélyen megindító, ahogy a temetés ellenképe lefolyt, a sír kiásása, s lent a mélyben az ezeröttszáz éves halott maradványainak gondos és aprólékos feltárása.”²⁰

Juhász Gyula háromszor járt Szentesen. Ő is megismerkedett a múzeum igazgatójával és az

Attilával kapcsolatos elméletével, miszerint a hun fejedelem valahol itt van eltemetve Szentes környékén. Ettől a gondolattól vezérelve írta meg 1926-ban a *A szentesi határban* című költeményét, melyhez a következő ajánlást fűzte: „Csallány Gábornak szeretettel”²¹

Móra Ferencsel kapcsolatos levelezése is figyelmet érdemel. A szegedi múzeumban 1917-től igazgatóként dolgozó Móra régészeti tevékenysége folytán került közeli kapcsolatba a szentesi múzeummal. Móra többször meglátogatta kollégáját, megtekintette a helyi gyűjteményt. Ám a régészeti lelőhelyek közelsége, a feltárt leletek tulajdonlásának kérdése, de

19 Gondolatok. Alföldi Újság 1929. január 13. 9.

20 Móricz Zsigmond hagyatékából. Szerk.: *Diószegi András-Vargha Kálmán*. Akad. K., Bp., 1960. 298–306.

21 Szentesi irodalmi emlékei. Szerk.: *Vágvolgyi Zoltán*. Szentes, 2019.

leginkább az Attila sírja körüli véleménykülönbség időnként vitához vezetett kettejük között. Erről a vitáról annyit érdemes tudni, hogy Móra, Csallánynyal ellentétben, a hun fejedelem sírjának keresését hiábavaló vállalkozásnak tartotta. Levelezésük baráti hangvétele azonban figyelemre méltó.²²

Csallány életének utolsó éveiben is aktív volt. Bár 1939-ben nyugdíjazták, megfelelő ember híján továbbra is ő intézte a múzeum ügyeit. A háború azonban mindent megváltoztatott. A front közeledtének hírére a kultuszminisztérium elrendelte a kiürítést: az értékes régiségeket ládába zárva kellett biztonságos helyre szállítani, és a városi, valamint a megyei tisztviselőknek is el kellett hagyniuk lakóhelyüket. Így került Csallány és felesége 1944 őszi a fővárosba, az értékes gyűjtemény Szekszárdra, ahol sajnos rongálást szenvedett.²³

Az idős igazgató Budapest ostromát nem élte túl, 1945. január 31-én 73 évesen tüdőgyulladásban hunyt el családja körében.²⁴ Élete azonban nem múlt el nyomtalanul. Bár a pótolhatatlan értékű leleteknek: az arany és ezüstpénzeknek, valamint az ékszereknek nyoma veszett, az általa feltárt régészeti anyag nagy része ma is hirdeti nem csak az egykor Szentes környékén élt népek életét, de Csallány Gábor fáradhatatlan munkáját is.²⁵

Vágvölgyi Zoltán

„Babba Mária az égen jár...”

Emlékezés a száz éve született Daczó Árpád Lukácsra

A száz éve született Daczó Árpád Lukács (1921–2018) egyike volt azon jeles egyházi személyiségeknek, akik választott hivatásuk mellett életük meghatározó részét a népi kultúra kutatásának és megörökítésének szentelték. Olyan jeles elődök nyomdokaiba lépve a sorszerű véletlenek folytán és némiképp ösztönszerűleg, mint volt Ipolyi Arnold, Petrás Incze János, Kálmány Lajos, Molnár Ambrus, vagy Erdélyben Kriza János és unitárius gyűjtőhálózatának tagjai. Kortársa volt a szintén hosszú kort megélt unitárius Adorjáni Rudolf Károlynak, aki a Kis-Küküllő völgyében végzett néprajzi gyűjtéseket.¹ Mindazonáltal a XX. század második felében az erdélyi katolikusok köréből csupán néhány olyan lelképásztor ismert, akit hozzá hasonló érdeklődés vezetett, közvetlen vagy közvetett módon segítve a szolgálati helyén néprajzi kutatásokat végző szakembereket. Persze a kor sem kedvezett a honismereti törekvéseknek: a kommunista éra évtizedei alatt, amikor még a csíksomlyói pünkösdi búcsú megtartására sem nyílt lehetőség, és a hitélet gyakorlása visszaszorult a

22 Rózsa Gábor: „Vadrózsa-per” Szentesen. In A kőkortól a középkorig. Szerk.: Lőrinczy Gábor. Szeged, 1994. 553–579.

23 Dobay volt alispán vitte el Kiskunfélegyházáról a szentesi múzeum arany- és ezüstkincseit. Magyar Alföld 1945. nov. 28. 3.

24 Csallány D. i. m. 20.

25 Születésének 150. évfordulójára a Martin Opitz Kiadó vaskos kötettel jelentkezett. A szerző, Szalontai Csaba „Hát atyámfia, a múzeum nem komédia” című műve az intézmény első hetven évét tárgyalja.

1 Adorjáni Rudolf: Történeti mondák Désfalváról. Honismeret 1997. 6. sz. 21–25.; Adorjáni Rudolf Károly: Lukács Sándor ravai búcsúztatói 1930–1938 között. Kolozsvár, 2006; Adorjáni Rudolf Károly: Pipe. Egy Kis-Küküllő menti unitárius falu száz éve. Budapest–Kolozsvár, 2011.